

A fejezetcímek már önmagukban is árulkodnak arról, hogy a könyvtár- és tájékoztatásügyben mi van "igazán napirenden". Az egyes fejezetek által feldolgozott tételek száma pedig azt is jelzi, "mik a slágertémák". (A tételek nagy számát látva, talán kiténik, miért esett szó az imént "áldozatos szerzőkről", akik azáltal válnak még "áldozatosabbakká", hogy borzasztó rövid határidőkre kellett dolgozniuk.)

A feldolgozott szakirodalom túlnyomó része az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban keletkezett. Olyannyira, hogy a tárgymutatóból ez a két ország ki is marad, mert különben tengernyi lapszámot kellett volna melléjük rendelni (erre különben annak rendje-módja szerint figyelmeztet is a mutatóhoz fűzött megjegyzés). Egyébként – az iménti kettőt is beszámítva – összesen 61 ország, illetve országcsoport szakmai dolgait érinti a feldolgozás. Az USA és Anglia után a legtöbb említést Ausztrália (22), Kanada (13), Franciaország (12), Németország (11) és Dél-Afrika (10) kapta.

Ami pedig a harmadik világ és a posztkommunista országok szakmai dolgait illeti, az először arról panaszkodik: kevés róluk a közismert nyelvű irodalom. Ehhez képest az utóbbi országok elég szépen szerepelnek (Szovjetunió és Oroszország – 9 említés; Magyarország – 7 említés; Lengyelország – 5 említés; Csehszlovákia – 4 említés). Más kérdés (és igencsak jellemzően az), hogy a róluk szóló tételek kiválasztása esetleges. (A magyar szerzőknek a tekintetben is pechjük van, hogy nevük általában hibásan szerepel a műben, pontosan így: Benyei M., Duzs J., Jacso P., Jekel P. K., Roboe P., Szanto P., Zonnevend P. és Zsidai J.)

Végül a mű kapcsán érdemes még felemlíteni azokat a vertikális témákat, amelyek több fejezetben is szerepelnek. Ezek: biznissz és ipar (20 említés), CD-ROM (10 említés), gyűjteményfejlesztés (10

említés), együttműködés és forrásmegosztás (21 említés), pénzügyi tervezés és menedzsment (10 említés), könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumküldés (11 említés), hálózatépítés (16 említés), teljesítménymérés és értékelés (13 említés), folyóiratgyűjtemények (10 említés), stratégiai tervezés (10 említés). Még néhány érdekes téma, amiről szó esett: az AIDS-esek információellátása, automatizált könyvtári rendszerek, építészet, állományépítési menedzsment, konzerválás és megelőzés, nyomorékok ellátása, EDI, elektronikus sajtó, keresőszolgáltatások végfelhasználóknak, holocaust-ellenes gyűjtemény, információs menedzsment, marketing, OSI, OPACS, pornográf gyűjtemény, börtönkönyvtár, PR, minőségszavatolás, személyzetszervezés és -struktúra, szabványok, használók képzése, a "virtuális könyvtár".

A tárgyszómutatót vagy úgy lehet használni, hogy egy-egy komplex fogalom alá rendeltet keresi az ember a vele kapcsolatos részfogalmakat, vagy mindjárt a részfogalmat keresi meg, de onnan több komplex fogalom alatti szereplésre történnek az utalások. Van egy szerzői mutató is, amelynek az a sajátsága, hogy a második, illetve a többedik szerzőt figyelmen kívül hagyja, azaz ezeket a neveket nem találni a betűrendben.

A világ könyvtár- és tájékoztatásügyének meghatározó folyamatai és jellemző állapotai az angolszász világban és a köréje tömörülő államokban következnek be. Ilyen szempontból a Librarianship and Information Work Worldwide 1992 tanulmányai teljesen beavatottá tesznek bennünket. A perifériálisabb történéseket és dolgokat illetően a tanulmányok csak helyeli-közeli tájékoztatnak.

Futala Tibor

Egy nemzeti bibliográfiai esemény kapcsán

Nemrég jelent meg az 1921 és 1944 között Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzékének negyedik kötete, s ebből az alkalomból az alábbi fontos és örömdetes kijelentések megtételére nyílik lehetőségünk, sőt, keletkezik kötelezettségünk:

- ▶ immár teljessé vált a Horthy-rendszer könyvtar-mését feltáró nemzeti bibliográfia (csupán betűrendes mutatóját kell még elkészíteni);
- ▶ 1473-tól kezdve egészen 1960-ig – hol csak évtizedeket, hol meg évszázadokat átölelő ciklusokban – megszakítások, "fehér foltok" hagyása nélkül megtörtént a hazánkban kiadott könyvek regisztrálása, illetve bizonyos időszakokra (1473–1600-ra és 1712–1800-ra) nézvést újragisztrálása vagy kiegészítő regisztrálása is;
- ▶ az újonnan készült nemzeti bibliográfiai ciklusok (1473–1600, 1921–1944, 1945–1960) kollek-

tív munka eredményei, s ezek az eredmények "megérték a pénzüket", azaz azt a többletráfördítést, amennyivel a kollektíven keletkezett bibliográfia többre kerül, mert többet is ad, mint akár a legiszteletreméltóbb és legsikeresebb egyéni teljesítmény;

- ▶ a nemzeti bibliográfia retrospektív opusainak elkészítésével és kiadásával az *Országos Széchényi Könyvtár* a magyarság tudományos-kulturális önbecsülését jelentős mértékben növelő tetteket hajtott végre.

De térjünk vissza az 1921 és 1944 közötti termést feltáró ciklushoz, amely – akárcsak az 1945 és 1960 közötti – a nemzeti könyvtár retrospektív bibliográfiai osztályán készült. A munkálatok azzal indultak (az 50-es évek elején), hogy a tárgyidőszakra vonatkozó általános és szakkibliográfiák anyagát

cédulákra kasírozták, az OSZK adremázott felvételeivel is kiegészítették, majd ezt a halmazt örökölte meg az imént említett szervezeti egység, hogy 1970-től kezdve elvégezze előrendezését, duplumoktól való megszüntetését, leírásainak ellenőrzését és egységesítését, végül ETO szerint elrendezett kötetekbe – összesen hétbe – történő szerkesztését, mégpedig szakutalókkal bőségesen ellátva. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy minden egyes kötethez használati tájékoztató (ez igazít el az ETO szerinti keresés mikéntjében), rövidítésjegyzék, tárgy- és tartalommutató is csatlakozik, bizvást állíthatjuk: a tárgy szerint való keresést az utolsóként elkészült – tehát: a negyedik – kötet megjelenését követően immár semmi nem akadályozza. Ilyen szempontból felettebb biztonságosan lehet "navigálni" a mű egészében. (A szerzők-közreműködők felőli keresést majd a mutató-kötet teljesíti ki.)

A vállalkozás nagyságára nézve álljanak itt a következők: a negyedik kötetre közölt adatok alapulvételével végzett számításaim a hét kötet önálló bibliográfiai leírásainak számát 76–82 ezerre, szakutalóinak számát pedig 56–63 ezerre teszik. Hogy mennyi a nem önálló tétel (többedik kiadás, analitikus feltárás, évkönyvi évfolyam), illetve a részben duplikáló tétel (sorozatok esetén), arra nézvést becslésre sem merek vállalkozni.

A mű kiadása 1980-ban kezdődött, és tizenhárom évet vett igénybe, miközben az egyes kötetek nem a kötetszámok sorrendjében láttak napvilágot. Hanem ahogyan az 1. ábra mutatja. Ennek egyik oka: a "filosz" diszciplínákban sokkal nagyobb szerepe van a történetiségnek, mint a nem "filoszakban". A másik ok: a kiadás sorrendiségének meghatározásánál azt is figyelembe vették, hogy van-e valamely szakterületnek átfogó retrospektív szakkibibliográfiája (pl. a műszakinak volt-van Jánsszky Lajos, Bélyey Pál és Kondor Imre jóvoltából).

Az irtatlan mennyiségű tételt több nyomda szedte és nyomtatta ki (Egyetemi, Franklin, Nyomdaipari Fényszedő GT, Argumentum Kiadó–AGRO-PRINT Kft.). A nyomdaváltások mindegyike megnövelte a szerkesztőség munkáját, hiszen egy ilyen terjedelmes-bonyolult bibliográfiai mű szedéséhez igen begyakorlott szakemberekre van szükség. A begyakorlás ára pedig a jócskán megnehezült és felszaporodott korrektúra. Ennek ellenére: még a begyakorlatlan nyomdák részvétele is értékelhető nemzeti tettként.

A hét kötet közül az első és a második, továbbá a hatodik és a hetedik kötetet Komjáthy Miklósné szerkesztette (ő volt az 1945 és 1960 közötti termést feltáró kumuláció szerkesztője is), a negyedik és ötödik kötetet pedig Kertész Gyula. A harmadik kötet szerkesztése közös munka volt.

A szerkesztés munkájában tizenkét könyvtáros vett részt. A lektorok száma huszonnyolc volt, csupa jó nevű tudós vagy tudósként-kutatóként is jegyzett könyvtáros.

Most rátérve a TMT olvasói számára minden bizonnyal a leginkább fontos negyedik kötetre, hadd

198 8 8 8 8 8 8 8 8 8 9 9 9
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0 1 2

1. köt. Általános művek.	xxxxxxx
Filozófia. Vallás	xxxxxxx
2. köt. Társadalomtudományok 1. Társadalom.	xxxxxxxxx
Politika.	xxxxxxxxx
Közgazdaságtan	xxxxxxxxx
3. köt. Társadalomtudományok 2. Jog.	xxxxxxxxxxx
Közigazgatás.	xxxxxxxxxxx
Népjólét	xxxxxxxxxxx
Pedagógia. Néprajz	
4. köt. Természettudományok.	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
Orvostudomány.	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
Technika.	xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
Mezőgazdaság	
5. köt. Művészet. Sport.	xxxxxxxxxxxxxxxxxxx
Földrajz. Életrajz.	xxxxxxxxxxxxxxxxxxx
Történelem	xxxxxxxxxxxxxxxxxxx
6. köt. Nyelvészet. Irodalom	xxx
7. köt. Magyar irodalom	x

1. ábra A Magyar könyvészet 1921–1944 egyes kötetének megjelenési ideje

kezdjem a létrehozásában résztvevők felsorolásával. Előbb jöjjenek a könyvtárosok, úm. Beck Ivánné, Froemelné Jáky Éva (ő az egyetlen, aki mind a hét kötet szerkesztésében részt vett), Kissné Reimann Éva és Vágó Magdolna címleirő revizori szerepkörben, továbbá Kégl Ferenc ellenőrző szerkesztőként. A lektorok: Dörnyei Sándor (biológia, orvostudomány), Gazda István (matematika, természettudományok), Somogyi Sándor (földtudományok), Végh Ferenc (mérnöki tudományok, technika), Wallshausen Gyula (növénytan, állattan, mezőgazdaság).

A kötet sokrétű tartalmát dokumentálja, hogy anyagát csak 312 ETO-szakcsoportba lehetett megnyugatóan elhelyezni, tárgymutatója pedig ezernél is több fogalommal vezeti rá a keresőt a kívánt irodalomra. A lapjain található 12-13 ezer önálló bibliográfiai egység

- ▶ 25%-a matematikai és természettudományos irodalom;
- ▶ 24%-a orvostudományi szakmunka, egészségügyi ismeretterjesztés;
- ▶ 20%-a mező- és erdőgazdasági dokumentum;
- ▶ 19%-a szorosan vett műszaki tudományi és technikai szakirodalom;
- ▶ 9,4%-a szervezési és üzemvezetési mű;
- ▶ 2,6%-a pedig háztartást, szállodaiipart és vendéglátást tárgyozó könyv.

A műszaki tudományi és technikai szakirodalom viszonylag alacsony képviseltsége valamennyire a kötet szerkesztőit is meglepte, nem utolsósorban azért, mert az 1945 és 1960 közötti termést feltáró kumulációban sokkal több volt az ilyen tárgyú munka. Az is meglehet, hogy e területről – mint ahogy a többiről is – akadnak felderítetlen tételek.

Apropó: felderítetlen tételek. A szerkesztőség azt szeretné, ha ezek is felderítést nyernének. Ezért a *Könyvtári Levelező/lapban felhívással* fordult a könyvtárosokhoz a hiányok pótlása érdekében. A továbbiakban – vállalva az "átjátszóadó" szerepét – a TMT olvasóival e felhívás lényegét kívánom ismertetni:

A szerkesztőség az 1–7. kötetből kimaradt (általában egy ívet meghaladó) művek leírását még a betűrendes mutató elkészülte előtt *pótkötetben* szeretné megjelentetni. Eltekintve a tankönyvektől, amelyeknek a vonatkozó korszakra szóló bibliográfiáját az OPKM és az OSZK közösen szerkeszti, főként az alábbi műfajokban valószínűsíthetők felderítendő művek:

- a) szűkebb szakterületek testületeinek hivatalos kiadványai, alapszabályai, éves jelentései, évkönyvei, tagnévsorai stb.;
- b) különösen a vidéki és szaknaptárak (kalendáriumok) egyes évfolyamai;
- c) egyes irodalmi és szakterületi sorozatok tagkötetei;
- d) bibliofil kiadványok;
- e) kisebb vidéki nyomdák általában helyi szerzőjű és helyismereti kiadványai;
- f) a hazai nemzetiségek és etnikai csoportok anyanyelvű kiadványai;
- g) az 1944. évi termés, amelyhez az OSZK előzetes jegyzéket is kiadott a könnyebb hasonlítás végett (*Balogh Éva: Az 1944. évi hazai nyomtatott könyvek jegyzéke. 1972*).

A pótlásokat a "régi szabvány", tehát az MSZ 3424-60 megkívánta formában kérik. Minden másféle pontosítást is megköszönnek. A hiányok pótlására készült felvételeket szükség esetén megvásárolják. A kiegészítéseket *1993. november 30-ig* várják az *OSZK retrospektív bibliográfiai osztályán* (1827 Bp. Telefon: 175-6651; fax: 175-6991).

Igazgató asszonyok/urak, középvezetők és elkötelezett pályatársak, milyen szép is lenne, ha a fenti felhívás nem maradna pusztába kiáltó szó.

Irodalom

Felhívás a Magyar Könyvészet 1921–1944. hiányainak pótlására. = *Könyvtári Levelező/lap*, 4. köt. 11. sz. 1992. p. 24–25.

KERTÉSZ Gy.: Híradás a Magyar könyvészet 1921–1924 műhelyéből. = *OSZK Híradó*, 7–8. sz. 1989. p. 65–66.

K[ERTÉSZ] Gy.: Magyar könyvészet 1921–1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. 4. kötet. (Természettudományok. Orvostudomány. Technika. Mezőgazdaság.) = *Könyvtári Levelező/lap*, 4. köt. 10. sz. 1992. p. 35–36.

KOMJÁTHY M.-né: A retrospektív nemzeti bibliográfia történetéhez. (Az 1921–1944 és az 1945–1960 közötti évek könyvészete.) = *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978. Bp. 1980. p. 247–275.* (Kiny. is.)

Futala Tibor

A tudományos és műszaki publikációk közzététele és hozzáférhetősége

A tudományos publikációk mai rendszere főként a folyóiratokra épül, de megvan a szerepük a jelentéseknek és a konferenciákra készülő előadásoknak is. Az ismeretek halmozódása általában kis lépésekben történik, s ezért nem mindegy, hogy az új birtokosa elég gyorsan tudja-e tudatosítani a környezetével eme elsőbbségét vagy sem. Elterjedtségben e vonatkozásban még semmi sem versenyezhet a jó referáltsági mutatójú folyóiratokkal. Ugyanakkor nem lehet nem észrevenni a lassan, de fokozatosan mind jobban megnyilvánuló válságtüneteket. Az utóbbi évtizedben szembetűnően lassult a tudományos folyóiratok számának növekedése. A könyvtárak megmerevedett gyarapítási kerete nem tudja követni az inflációt, a csökkenő előfizetői szám viszont újabb áremelkedési spirált vált ki. Mondhatni csoda, hogy manapság még ennyi folyóirat életképes tud maradni. Számos elemzés és még több jóslat született a tudományos kommunikáció jövőbeni változásáról, az újabbnál újabb dokumentumtipusokról avagy információhordozókról. A folyóiratok nem várt ellenálló képessége alapján ideje már komolyabb vizsgálatra vállalkozni.

A tudományos írások életfolyamata négy jelentős szereplő hozzáállásán és követelményrendszerén múlik. Ez a négy: a szerző, a kiadó, a könyvtár és a (vég)felhasználó. Mindegyiknek sajátos, markánsan elkülönülő érdekei vannak.

A szerző legfontosabb elvárása, hogy a tudományos teljesítményt igen gyakran egyedül tanúsító írása, tanulmánya a szó szoros értelmében láthatóvá váljék. Tehát ki legyen nyomtatva, méghozzá elismert, szélesebb körben nagyra értékelt, könnyen hozzáférhető orgánumban.

A kiadó legfőként arra törekszik, hogy költségei megtérüljenek. Egyre csökken az a folyóirat-kiadói kör, amely valamilyen (köz)támogatásra alapozhatja tevékenységét. A kiadó természetesen érdeklődik minden újszerű megoldás iránt, de első kérdése mégiscsak az, hogy vajon megéri-e erre vagy arra a változtatásra vállalkoznia. Ilyen szempontból elemi érdeke a piac reagálásának pontos ismerete. A kiadó másrészt a cikkekből olyan produktumot gyárt, amelynek minőségét garantálja.

A könyvtárak a jelenlegi folyóirat-termelés fő vásárlói, s minthogy működésük főként arra irányul,